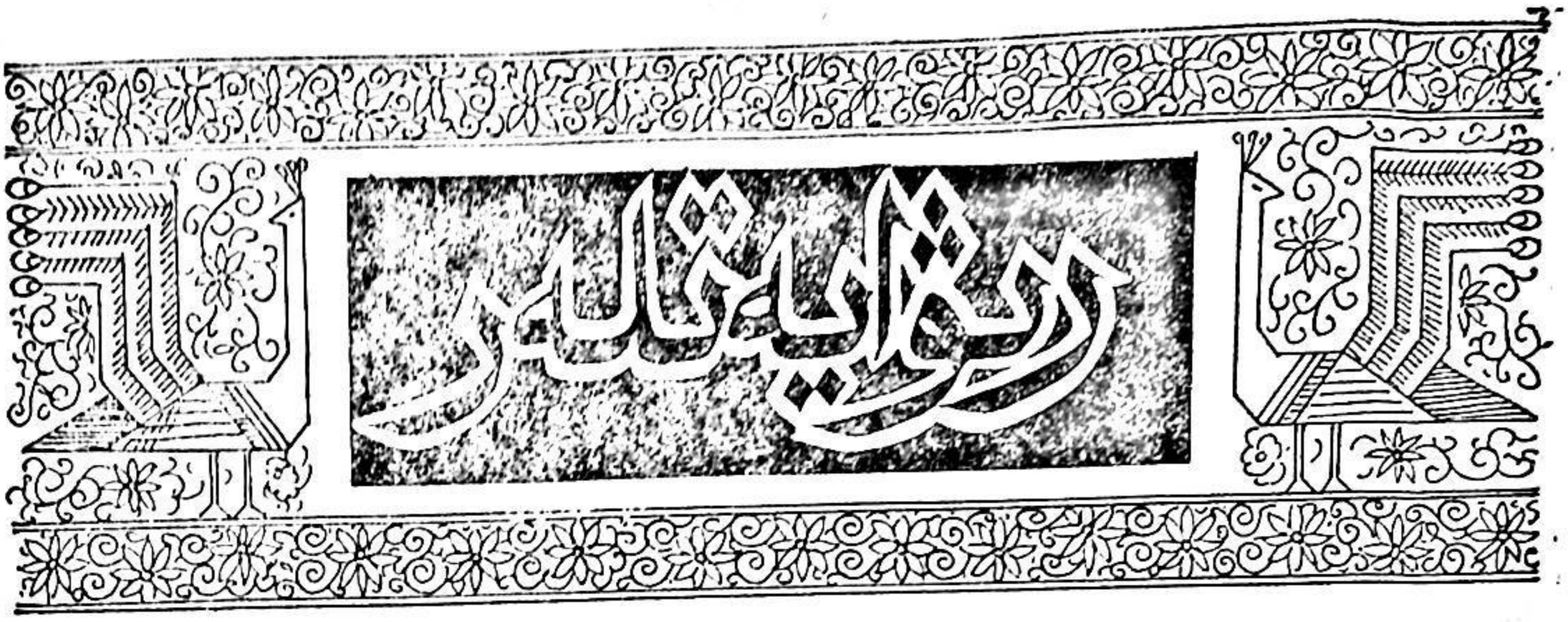
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تۇلپار نەسلى

ھۈسەيىن مىرزىنىڭ بىر تۇلپىرى بار ئىكەن. ئۇنىڭغا پادىشاھ يەرۇ كۆكىكە ئىشەنگەندەك ئىشىنىدىكەن. پەقەت ئۇۋغا چىققان، ئۇزاق سەپەرلەرگە ئاتلانغان چاغلىرىدىلا مىنىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى شىكاردىن قايتقان پادىشاھ ئارغىمىقىدىن رازى بولۇپ ئەلىشىر نەۋائىغا ماختىنىپتۇ:

— ئالەمدە بىزنىڭ ئارغىماقىتەك ئۇچقۇر ئات بولمىسا كېرەك! مۇشۇ تۇلپار قايسى نەسلىدىن ئىكەن — ھە؟

— سىيىر نەسلىدىن، تەقسىر،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئەلىشىر نەۋائى.

— نېمە بالا، كاللىڭىز جايىدىمۇ، شۇنداق تۇلپار سىيىرغا ئوخشامدىكەن؟ قايسى زامانىدا سىيىر نەسلىدىن ئات تۇغۇلۇپتىكەن، ئەي ۋەزىرى نادان؟— دەپتۇ جەھلى چىققان پادىشاھ.

ئەلىشىر نەۋائى بولساقىلچە پەرۋاقىلماي:

— تەقسىر، ئاخىرىنى دېگۈچە سەۋر قىلىڭ، مەسىلە تېخى تېگىگىچە ئېچىلغىنى يوق. سىيىر نەسلىدىن تۇلپار تۇغۇلامدۇ يوقمۇ، بۇنى بىلىش ئۈچۈن مۇشۇ ئاتنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئات باقارىڭىزنى چاقىرتىڭىز،— دەپتۇ.

ھۈسەيىن مىرزا شۇ زامانلا بۇيرۇق بېرىپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە ئات باقار يېتىپ كېلىپ، قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. مىرزا تۇلپارنىڭ ئەسلى نەسلىنى بىلمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، سوراپتۇ:

— بۇ تۇلپارنىڭ نەسلى ساپمۇ؟

— ئالەم پاناھ، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچمىگىز. مەن بىر كەمبەغەل ئادەمەن، غەزەپلىنىپ كېتىپ، بالا - چاقامنىڭ ئۈۋالىغا قالماڭ! خۇدا خەيرىڭىزنى بەرسۇن، ھىممىتىڭىزنى ئايىماڭ، سىزگە بىر گەپنى دەپ بېرەي،— دەپ يالۋۇرۇپتۇ ئات باقار.

— خوپ، كەچتىم، ئېيتىۋېرىڭ،— دەپتۇ ھۈسەيىن مىرزا.

— تۇلپىرىڭىزنىڭ ئەسلى سىيىرنىڭ نەسلىدىن، تەقسىر، دەپ گەپ باشلاپتۇ ئات باقار،— بايتاللىرىڭىزدىن بىرى مۇشۇ قۇلۇننى تۇغدى - دە، ئۈمرى قىسقا ئىكەن، ئۈلۈپ قالدى. قانداق قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم. شۇ كۈنى ئېغىلدا بىر نەسىلىك سىيىرىڭىزمۇ تۇغقانىدى. بىچارە قۇلۇنغا رەھىم كېلىپ، شۇ سىيىرنى ئەمدۈرۈدۇم. بۇ تۇلپارنىڭ ئانىسى ئەسلى شۇ سىيىر، تەقسىر!

پادىشاھ ئەجەبلەنگەنلىكىدىن ھاڭ-تاڭ بولۇپ، ياقىسىنى تۇتۇپ قاپتۇ. ئات

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

باقار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن:

— دوستۇم ئەلىشىر! سىز بۇنىسى نەدىن بىلىۋىدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تەقسىر، سىز بىلەن تۇنۇگۈن تۇۋغا چىققاندا، پالانى يەردىكى سۇدىن ئۆتۈۋاتقىنىمىزدا زەن سېلىپ تۇرسام، ئېتىكىز كېچىكتىن ئۆتۈپلا، خۇددى سىيىرلارەك پۇتىنى كەينىگە قارىتىپ سىلكىتتى. شۇنىڭ بىلەن ھۆسەيىن مىرزا ئەلىشىر نەۋائىنىڭ زېرەكلىكىگە يەنە بىر قېتىم قايىل بولغانىكەن.

ئەركسىز شاھتىن ئەركىن گاداي ياخشى

كۈنلەردىن بىر كۈنى سارايدا ئولتۇرۇۋېرىپ ئىچى پۇشۇپ كەتكەن سۇلتان ھۆسەيىن بايقارا بىلەن ئەلىشىر نەۋائى ساياھەتكە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر سەھرادىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۆرۈلۈپ كېتەيلا دەپ قالغان بىر ئۆيىنىڭ ئالدىدا بىر ئايالغا دۇچ كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئايال كىيىگەن كۆڭلەكنىڭ قىرىق يامىقى بار ئىكەن. ئۆزىمۇ ئورۇقلاپ كەتكەنلىكىدىن تېرىسى سۆڭىكىگە چاپلىشىپ قالغانىكەن. بۇ ئىككىسى تۇزۇكرەك زەن سېلىپ قارىسا، ئۇ ئايال بىرنەچچە يىل ئىلگىرى سارايدىن چىقىپ كەتكەن ئايالىنىڭ نەق ئۆزى ئىكەن. سۇلتان ھۆسەيىن ئەينى چاغدا كېنىزەكلىرىدىن بىرىگە ئاچچىقلىنىپ، ئۇنى سارايدىن ھەيدىۋەتكەنىكەن.

ئۆز كېنىزىكىنى دەررۇ تونۇغان پادىشاھ ئەلىشىر نەۋائىغا:

— دوستۇم ئەلىشىر، قېنى بۇ ئايالدىن سوراپ باققىنە، سارايدىكى كۈنىسى ياخشىمىكەن ياكى مۇشۇ كۈنى ئەۋزەلرەكمىكەن؟ — دەپتۇ.

ئەلىشىر نەۋائى ئويلىنىپ تۇرۇپ:

— ئۇنىڭ قايسى كۈنىنىڭ ياخشىلىغىنىغۇ مەن ناھايىتى ئوبدان بىلمەيمەن. مەيلى، سىزنىڭ كۆڭلىڭىز ئۈچۈن سوراپ بېرەي، — دەپتۇ ۋە ئايالنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ئەي سىڭلىم، سەن بىر چاغلاردا كۆشكىتە ياشايتتىڭ، يېگىنىڭ ئالدىڭدا، يېمىگىنىڭ كەينىڭدە ئىدى. ئەمدى بولسا، ئۇستىبېشىڭ قىرىق ياماق، بەدىنىڭنى ئارانلا يېپىپ تۇرۇپتۇ. تېنىڭدە گۆش قالماپتۇ. سەن ماڭا راستىنى ئېيت، ئەينى چاغدا، سارايدىكى كۈنۈڭ ياخشىمىدى ياكى ھازىرقى ئەھۋالىڭ ياخشىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئايال جاۋاب بېرىپتۇ:

— تەقسىر، توغرا دېدىڭىز، مەن بىر چاغلاردا كۆشكىتە قىرىقنىڭ بىرى ئىدىم. سۇلتانىنىڭ قەدىمى مېنىڭ ھۇجرامغا قىرىق كۈندە بىر قېتىم يېتەتتى. قىرىق قىزنىڭ ھەممىسىگە تۇرمۇش ھارام ئىدى. يۈرىكىمىز قان، باغرىمىز خۇن ئىدى. ئەمدى بولسا، كۆرۈپ تۇرغىنىڭىزدەك، يېرىم ئاچ، يېرىم يالىڭاچ بولۇپ يۈرسەمۇ، ئۆز ئېلىم، ئۆز ئۆيۈم بار. ئېرىم مېنى ياخشى كۆرىدۇ، مەنمۇ ئۇنىڭغا سادىقەمەن، ئاچ قالغان چاغلىرىمدا ئۇنىڭ بىر سۆيۈشى ئوزۇق، بىر ئېغىز شېرىن سۆزى ماڭا شايى - ئەتلەس كىيىمدۇر. ئەمدى، سورىغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئېيتمىسام بولماس، ئەركسىز شاھ بولغاندىن، ئەركىن گاداي بولغان ئەۋزەلرەكتۇر.

ئەلىشىر نەۋائى خىيالچان شاھنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلگەنىكەن، سۇلتان ھۆسەيىن ھەممە گەپنى ئاڭلاپ تۇرغان

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب تورى

بولغاچقا:

— نېمە، قىرىق ئايالىنىڭ بىرىنى بىر ياقتا قويۇپ، قالغانلىرىنىڭ جاۋابىنى بەر، دېمەكچىمۇسىز؟ — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋەزىر مەمنۇن بولۇپ:

— سۇلتانىنىڭ زېرەك ئەقلىگە قايىل بولدۇم، — دەپتۇ.

سۇلتان ھۇسەيىن بىر دەم ئويلاپ تۇرۇپ، دوستىنىڭ نېمىگە ئىشارە قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپتۇ.

دۇنيادا نېمە لەززەتلىك؟

ھۇسەيىن مىرزىنىڭ قىرىق ۋەزىرى بار ئىكەن. قىرىقىنچىسى ئەلىشىر نەۋائى ئىكەن. بىرى كەم قىرىق ۋەزىر ئۇنى پادىشاھقا جىق ياماناپتۇ. ئاخىرى ئەلىشىر ۋەزىرلىكتىن بوشىتىلىپتۇ.

بىر كۈنى ھۇسەيىن مىرزا بىرى كەم قىرىق ۋەزىردىن:

— دۇنيادا نېمە لەززەتلىك؟ — دەپ سوراپتۇ.

ۋەزىرلەر ئۆزلىرى بىلگەن ۋە خىيالىغا كەلگەن ھەممە گەپلەرنى دەلۋېرىپتۇ.

— ياق، تاپالمىدىڭلار! ئەتىگىچە تېپىپ بېرەلمىسەڭلار، جېنىڭلاردىن ئۈمىدىڭلارنى ئۈزۈڭلار! — دەپتۇ ھۇسەيىن مىرزا.

ۋەزىرلەر ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپتۇ.

— بۇنى ئەلىشىر بىلمىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىرلەردىن بىرى.

ئۇنى ئەلىشىر نەۋائىغا ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ:

— ھۇسەيىن مىرزا بىزگە: «دۇنيادا نېمە لەززەتلىك؟ شۇنى تېپىڭلار» دەپ بۇيرۇدى، بىز تاپالمىدۇق. ئۆيىتىپ بەرمەسلىكىڭىز بولمايدۇ، — دەپتۇ.

— قايسى تاماقنى ئاچ قېلىپ يېمىگىز، شۇ لەززەتلىك، دەك، — دەپتۇ نەۋائى.

ھۇسەيىن مىرزا ئەتىسى ئۆز سوئالىغا جاۋاب سورىغاندا، ئۇلار شۇنداق دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— بۇنى سىلەر تاپمىدىڭلار، راستىنى ئېيتىڭلار، كىم تاپتى؟

— تەقسىر، ئۆزىمىز تاپتۇق!

ھۇسەيىن مىرزا ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆيگە سولاپ:

— راستىنى ئېيتمىساڭلار، مۇشۇ ئۆيدىن بىر-بىرلەپ چاقىرىپ چىقىپ، كاللاڭلارنى ئېلىۋېرىمەن! — دەپتۇ.

— بىز ئەلىشىردىن سوراپ بىلدۇق، — دەپتۇ ۋەزىرلەر ئاخىرى.

— ئۆزۈڭلار ئۇنى ماڭا يامانلاپ ھەيدەتتىڭلار، يەنە نېمىشقا ئۇنىڭدىن مەسىلىھەت سورايسىلەر؟ دېمەك، ئۇنىڭسىز كۈنۈڭلار ئۆتمەيدىكەندە! — دەپتۇ پادىشاھ ۋە ئەلىشىر نەۋائىنى چاقىرتىپ، يەنە ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ.

شەرەپلىك بۇرچ

بىر كۈنى مەۋلانە ئەلىشىر نەۋائى مۇلازىملىرى بىلەن يىراق تاغ سەيلىسىدىن ئاتلىق قايتىپ كېلىۋاتقانىكەن. يول قەبرىستانلىقىنى كېسىپ ئۆتىدىكەن، قەبرىستانغا يۈز قەدەمچە قالغاندا، مەۋلانە ئاتتىن چۈشۈپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. مۇلازىملىرىمۇ ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ.

قەبرىستانلىقتىن خېلى يىراقلاشقان

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

دىن كېيىن يەنە ئاتلىرىغا مىنىپ، يۈرۈپ كېتىپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، مۇلازىملار شائىرنىڭ قەبرىستانلىققا يېتمىنى لاشقاندا ئاتتىن چۈشۈش سەۋەبىنى سوراپ تۇ. ئەلشىر نەۋائى خېلىغىچە سۈكۈت قىلىپ تۇرۇپتۇ - دە، ئاندىن مۇلازىملىرىدىن نارازى بولغان ئاھانىدا مۇنداق دەپ جاۋاب بېرىپتۇ:

— بۇ يەردە خەلقىمىزنىڭ جىگەر پارىلىرى، تەۋەرۈك پەدەرۇ بۇزرۇكۋارلىرى مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتكەن. بۇلارنىڭ يېنىدىن ئات چاپتۇرۇپ، چاڭ توزۇتۇپ ئۆتۈش ئىنسانلىق شەنىگە داغ چۈشۈرىدۇ. شۇنىمۇ بىلمەمسىلەر؟ بۇنى بىلمەسلىك تەرىكلىكتىكى ئۆلۈكلۈكتۇر. ئاتا - بوۋىلار تۇپرىقىنى، خاتىرىسىنى ئەزىزلەش ھەربىر كىشىنىڭ شەرەپلىك بۇرچىدۇر.

مۇلازىملار ئاتىسىنىڭ ئالدىدا ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويغان بالىلاردەك تاكى ھىراتنىڭ قارىسى كۆرۈنگەنگە قەدەر تىللىرىنى چىشلىشىپ، ئەقلىنى ئۆستۈرۈشۈپ مېڭىپتۇ.

ئۇچ يامانلىق تەرىپى

سۇلتان ھۈسەيىن بىر كۈنى ئۆز ۋەزىرلىرىنىڭ ئەقل - پاراسىتىنى، دانىشمەنلىكىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن ئۇلارنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپتۇ:

— ماڭا ئۇچ يامان ئادەم تېپىپ بېرىڭلار، تاپالمىغىنىڭلارغا يۈز تىللا مۇكاپات، تاپالمىغىنىڭلارغا يەتمىش دەررە، — دەپتۇ ۋە ئۇچ كۈن مۆھلەت بېرىپتۇ.

ۋەزىرلەر پايىپېتەك بولۇشۇپ، تەرەپ-تەردىنى كېزىپتۇ. ئۇچ كۈن ھەش - پەش دېگۈچە ئۆتۈپ كېتىپتۇ. لېكىن، ئۇچ يامان ئادەمنى تاپالمايتۇ.

پەقەت ئەلشىر نەۋائىلا ئۇچ كۈنى دىن كېيىن ئۇچ يامان ئادەمنى — جاللات، قاسساپ ۋە ئوۋچىنى باشلاپ پادىشاھ ھۇزۇرىغا كەپتۇ. ھۈسەيىن مىرزا بۇنى كۆرۈپ، دوستىنىڭ دانالىقىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ۋە شائىرنى تەقدىرلەشنى بۇيرۇپتۇ. ئەلشىر نەۋائى خەزىنىدىن يۈز تىللا نى ئېلىپ، ئۆز ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئەتىسى مەھەللىسىدىكى كەمبەغەل ۋە يېتىم - يېسىرلارغا يۈز تىللانى تەقسىم قىلىپ بېرىۋېتىپتۇ. ئۇچ يامانىنى تېپىپ كېلەلمىگەن ۋەزىرلەرنى بولسا، سۇلتان ھۈسەيىن ئۇردۇرۇپتۇ.

ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، سۇلتان ھۈسەيىن يەنە ۋەزىرلىرىنى ئالدىغا چاقىرتىپ، ئۇچ يامانغا تەرىپ بېرىشىنى سوراپتۇ. ئۇلاردىن يەنە ھېچبىر سادا چىقماپتۇ. ھەتتا يىغىلىشلاردا ئانچە-مۇنچە ئادەملەرگە گەپ بەرمەيدىغان مەدداھ ۋەزىر مەجىددىنمۇ ئىغىزدۇرۇقىنى چىشلىگەن ئاتتەك ساقلىنى چىشلەپ، بېزىرىپ تۇرۇۋېرىپتۇ. ھېچكىم جاۋاب بېرەلمىگەندىن كېيىن، ئەلشىر نەۋائى ئۆزى تېپىپ كەلگەن ئۇچ يامانغا ئۆزى تەرىپ بېرىپ:

— جاللاتقا پەرمان بولسىلا بولدى، ھەممۇ ناھەقمۇ، بەربىر ئالدىغا كەلتۈرۈلگەن ئادەمنى قىلىچتىن ئۆتكۈزۈۋېرىدۇ. قاسساپ ھايۋانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى سويىدۇ. ئوۋچى جانىۋارلارنى ئوۋلايدۇ، چىرايلىق قۇشلارنى تۇتۇپ، قەپەسكە سولايدۇ، ئۇلارنى ھايات گۈزەللىكلىرىدىن مەھرۇم قىلىدۇ، — دەپتۇ.

سۇلتان ھۈسەيىن شائىر ئەلشىر نەۋائىنىڭ ئەقل - پاراسىتىگە دانىشمەنلىكىگە قايىل بولدۇ

تاشكەنتتە نەشىر قىلىنغان «ئەل دېسە نەۋائىنى» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى.

ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: خەلىم سالىخ